

סימן טז.

בענין שמשון משבט דן

ח"י סיון תש"ל.

בראשית (מ"ט ט"ז): "דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל, יהי דן נחש עלי דרך שפיפן עלי ארץ הנשך עקבי סוס ויפל רכבו אחור".

ופירש רש"י ז"ל: "דן ידין עמו, ינקום נקמת עמו מפלשתים וכו' כאחד שבטי ישראל, כל ישראל יהיו כאחד עמו ואת כולם ידין ועל שמשון ניבא נבואה זו".

וכתב רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה שם: "יהי דן נחש, המשילו הכתוב לנחש לכמה טעמים.

האחד שלא היה שמשון נלחם כנגד אויביו כשאר המלכים או השופטים בחיילות רבות, רק לבדו יוצא עליהם פתאום כצפעוני היוצא ממאורתו.

והשני מה הנחש מקבל לחש כך שמשון קבל לחש שנאמר (שופטים ט"ז) ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הימים ותאלצהו ותקצר נפשו למות ויגד לה את כל לבו וכתוב (שם) אם גלחתי וסר ממני כחי וחליתי והייתי ככל האדם.

ועוד מה נחש נקרא שרף על שם שהארס שורף כך שמשון שרף באש קמות פלשתים דכתיב (שופטים ט"ו) ויבער אש בלפידים וישלח בקמות פלשתים ויבער מגדיש ועד קמה.

ומה נחש אין לו רגלים כך שמשון חגר בשתי רגליו היה [כאומרם במסכת סוטה י' א'].

ומה נחש אינו מכה אלא במקום נמוך מפני קללת נחש הקדמוני על גחונך תלך וכתוב (בראשית ג') ואתה תשופנו עקב, כך שמשון

הנושך עקבי סוס רמז לשני עמודים אשר הבית נכון עליהם, ואמר ויפול רוכבו אחור על שלשת אלפים אשר על הגג, וקרא אותם רוכב הנופל אחור כי כאשר ישוך הנחש בעקבי הסוס יגביה הסוס ראשו ורגליו הראשונים ויפול רוכבו אחור.

ומה נחש מכה בלא חרב כך הרוגי שמשון בלא חרב שנאמר (שופטים ט"ז) ויהיו המתים אשר המית במותו רבים מאשר המית בחייו, ותמצא בבראשית רבה מה נחש נוקם כך שמשון נוקם שנאמר (שם) ואנקמה נקם אחת משתי עיני מפלשתים עכ"ל.

וראיתי לרבינו הגדול ^{החזקוני} סופר ז"ל בספר תורת משה על התורה (מהדורה קמא הפטרה לפרשת נשא דט"ו ע"ב) שכה כתוב שם: "שמשון היה כנחש הנושך האילה שרחמה צר ותלד כידוע, והאילה היא מלכות בית דוד, ואתה דע לך כי ערפה ורות היו נשואות לשרי יהודה מחלון וכליון, והם שני עמודי הבית "יכין" "ובועז", יכין הוא הקדושה שנקלטה קצת בערפה שהיתה "הכנה" למלכות בית דוד, ובוועז היא רות, ב"ו ע"ז וגבורה, ובהיפך עורף, ערפה כשפירשה מעם חמותה, יצא ממנה עיקר קדושה שקלטה, ויצא ממנה ס"ה, גמטריא אדני, ונשאר מערפה הרפה (כשמואל ב' כ"א כ"ב יולדו להרפה, ואיתא במדרש דהיינו ערפה היינו הרפה, והיא נבעלה לשמשון בבית האסורים), ונבעלה לשמשון בבית האסורים וילדה גלית, וכל ילידי הרפה שנפלו ביד דוד המלך ע"ה, ומגלית צמיחת מלכות בית דוד על ידי בעילת שמשון את הרפה, שהיה בה קצת מותרות קדושה מבעלה מחלון שר יהודה

(ושמשון שאב ממנה קדושה זו) לרע לה", עיין שם דברות קדשו הנפלאים.

ומבואר בדברי קדשו של רבינו החתם סופר זצ"ל חידוש נפלא ומופלא, והוא שמשון היה אביו של גלית, וכמו שכתב ונבעלה ערפה לשמשון, וילדה גלית וכו', וכו"ל.

ועם שאיני כדאי כלל וכלל, נעלם ממני מקור הדברים בדברי חז"ל בתלמודים ובמדרשים, ולא ידעתי מהיכא נפקא לן הכי, ולכאורה מפשט דברות רז"ל מוכח לא כן, דעיין בירושלמי יבמות (פ"ד ה"ב) והובא בתוספות סוטה (מ"ב ב' ד"ה מאה): "ויצא איש הבינים ממערכות פלישתים, ממאה ערלות פלשתים שהערו בה (בערפה) מאה ערלות פלשתים וכו', משמע שכל המאה היו אבותיו שהרי מכולם נתעברה אמו ערפה" עכת"ד, וכן בקרבן העדה לירושלמי שם (ד"ה ממערכות) ע"ש, וכן מבואר בהדיא בדברי הרד"ק ז"ל שמואל א' (י"ז כ"ג) ע"ש.

ובס"ד מצאתי בספר זהר חדש רות (עה"פ ותשק ערפה לחמותה דצ"ט ע"ב): "ערפה הרפה שמה, ולמה נקרא ערפה על שהחזירה עורף לחמותה, וחזרה למקומה לשדה מואב, זנתה ולא קבלוה, הלכה לארץ פלשתים, והכל דשים בה כהריפות, שהפקירה עצמה לזנות, וילדה מזנות ששה בנים, וכולם נפלו ביד דוד ואנשיו שהיה בן בנה של רות".

הרי שרבותינו ז"ל רק אמרו שערפה הפקירה עצמה לזנות וכו', ואמרו מאה היו אבותיו של גלית, אבל לא זכרו כלל שגלית נולד משמשון, וחושבני שחידוש גדול כזה אי הוה שמיע להו לא היו שותקים ממנו, ועיין בספר סדר הדורות ח"א (שנת כ"א תשפ"ז ד"נ ע"א), ואקצר.

ולפרש כוונת רבינו החתם סופר ז"ל במה שכתב: "ונבעלה לשמשון בבית

האסורים, וילדה גלית", דמילי מילי נקט, דאכן ערפה נבעלה לשמשון, אך מכל מקום לא ממנו נולד גלית, אלא שאחר כך זנתה עם הפלשתים ומהם נולד גלית, וכמבואר בדברי דרז"ל וכדלעיל, ולפי זה אתי שפיר ולא קשיא מדברות רז"ל שהבאתי, הוא דוחק רב, וגם לא יובן המשך דבריו שכתב: "ומגלית צמיחת מלכות בית דוד על ידי בעילת שמשון את הרפה, שהיה בה קצת מותרות קדושה מבעלה מחלון שר יהודה (ושמשון שאב ממנה קדושה זו)", ועיין.

ואף אם בכל זאת נדחוק ונקבל ביאור זה, עדיין לא אדע מה מקור הדברים בדברי רז"ל שערפה נבעלה לשמשון, ולכאורה מסתימות דברות חז"ל שלא הזכירו דבר זה כלל משמע דלא סבירא להו כן, ובפרט מלשון הזהר חדש שמתבאר שם שהפקירה עצמה לפלשתים וצ"ב.

ומענין מה שמצאתי בס"ד במדרש במדבר רבה (פכ"ב ס"ו): "שני גבורים עמדו בעולם, אחד מישראל, ואחד מאומות העולם, שמשון מישראל, וגלית מאומות העולם ושניהם נאבדו מן העולם" ע"ש, ובמדרש קהלת רבה (פ"א סל"ז): "יש שהרכו גבורתן לטובתן ויש שהרכו גבורתן לרעתן, שמשון וגלית" וכו', עיין שם, וכן במדרש תנחומא (פרשת שמיני ס"ה): "אומות העולם יושבין ומסיחין ואומרים מי גבור בישראל והם אומרים שמשון, וחוזרים ואומרים מי גבור בגוים והם אומרים גלית", ודוק היטב. [וחוכך אני האם יש מקום לומר שאולי רז"ל טמנו ברמז ונתכונו למה שגילה רבינו החתם סופר ז"ל?].

ובדברי ספר הזהר חדש רות הנ"ל מתבאר שערפה זנתה פעמים, הן בשדה מואב ולא קבלוה המואבים, והוא חידוש עליהם שהרי "הגויים בני זימה" כדרשת רז"ל הבאתי בחיבורי טוב להודות ח"א (סימן י"ז דף נ"ה בהערה), ובפרט "מואב" שהויותם ויצירתם בפריצות כנודע, והם החטאו ישראל בשיטים, ומשם הלכה ערפה

* * *

אמר הצעיר יעקב חיים סופר נר"ו: דברים אלה זכיתי ונדפסו בס"ד בקובץ התורני "אוצרות ירושלים" שנת תשל"ז (גליון רט"ז), ומשם צולמו כצורתם בחיבורי כנסת חיים (דף ק"ע), ועכשיו בחסדי השי"ת הנני מדפיסם שוב, עם הרבה הוספות והשלמות בס"ד.

ולפני שנים קבלתי מכתב מהרב חא"ה הלוי שליט"א והנני להעתיקו: "הייתי בחג הסוכות בבני ברק אצל הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט"א, והוא אמר לי שאומר לך שהוא בחול המועד למד בספרך "כנסת חיים", ונהנה בזה, ויש לו הרבה הערות להעיר, ועל המקום הוא זכר על מה שכתבת בספר שם (דף ק"ע) על הא דכתב החתם סופר שמשון היה אביו של גלית, וכבודו שליט"א שאל מהיכן מקור הדברים, ואמר לי הגר"ק שליט"א שפעם ראה ספר שכתוב שם תוספתא על תרגום יונתן, והגר"ק העתיק את התוספתא (הוא הראה לי זאת), ושם כתוב במפורש כדברי החתם סופר ז"ל, ועוד הוסיף הגר"ק שליט"א שמסתמא החתם סופר ז"ל לא ראה את התוספתא, אבל אולי הוא מצא זאת באברכנאל או במפרשים אחרים על התורה, כל טוב וכו'", עד כאן דברי המכתב. [ואחר כך הדפיס הגר"ק שליט"א את ספרו היקר למכסה עתיק ושם למלכים א' (י"ז, דף ל"ג) הביא התוספתא לתרגום שהיה גלית גם מזרע שמשון ע"ש].

והנה התוספתא על התרגום יודע אני מקיומה, ולקמן אביא מה שכתבתי בזה בחיבורי וזאת ליהודה, אבל מימי לא זכיתי לראות "לתוספתא דתרגום", ונודע לי כי הקטעים הנ"ל נדפסו בקובץ דברים נחמדים (הוסיאטין תרס"ב), ומכל מקום לפי מה דאנהיר לן עיינין מעלת הגאון שר התורה רבי חיים קניבסקי שליט"א, שהדברים מפורשים בתוספתא לתרגום, נמצא שאין צורך כלל לדחוק ולומר דרבינו החתם

לארץ פלשתים והמשיכה שם בתועבותיה, ובודאי היינו כאשר לימדנו הגאון הנצי"ב ז"ל בהרחב דבר במדבר (כ"א כ' דצ"ה ע"א): "שנה ופירש, גרוע ומתגשם יותר מעם הארץ, והטעם בזה ^{במקום} שזכה בה לצורה אחרת, וחוט של חסד היה משוך עליו על ידי זה, וזה כלל בטבע מי שיש לו צורה גבוהה ואחר כך איבד צורתו, נעשה גרוע ממה שתחתיו כצורה פחותה, וכך טבע דצח"מ, וכן טבע כל מעלה רוחנית" ע"ש, ובביאורו לספרי (פרשת במדבר פסקא ד' דק"ד רע"ב) כתב הגאון נצי"ב ז"ל: "זה כלל גדול מי שגדול מחבירו כשאבד היתרון הוא מזולזל ואבד צלמו והרי הוא כקוף", ודוק היטב.

ומה שדייקא פלשתים הם הם אכן כן קבלו לערפה, כי היא בת מינם, שכל מציאות והיות פלשתים מעריות, וכדכתב רש"י ז"ל בראשית (י' י"ד): "פתרוסים ואת כסלוחים, אשר יצאו משם פלשתים, משניהם יצאו, שהיו פתרוסים וכסלוחים מחליפים משכב נשותיהם אלו לאלו, ויצאו מהם פלשתים", ועיין בביאור ^{אורח חיים 2018/12} בחיי ז"ל בראשית שם ודוק.

ודע דמה שכתוב בזהר חדש הנ"ל שערפה ילדה ששה בנים וכולם נפלו ביד דוד, יש לי להבין, כי בספר שמואל ב' (כ"א כ"ב) מבואר שערפה ילדה ארבעה בנים שנפלו ביד דוד, שכך כתוב שם: "את ארבעת אלה ילדו להרפה בגת, ויפלו ביד דוד וביד עבדיו", וכן הוא במסכת סוטה (מ"ב סע"ב), ועיין במפרש המיוחס לרש"י ז"ל לדברי הימים א' (כ"א ה') עש"ה, וברד"ק ז"ל שם וצע"ע.

ועוד מה שכתוב בספר זהר חדש שדוד היה בן בנה של רות – בודאי לאו דוקא הוא, שהרי מפורש במגילת רות (ד' כ"א): "בעז הוליד (מרות) את עובד, ועובד הוליד את ישי, וישי הוליד את דוד", אלא כוונת ספר הזהר לומר שהיה דוד מזרעה של רות, ועיין תוספות גזיר (כ"ג סע"ב), ובספר סדר הדורות שם (ד"ה רות דמ"ט ע"ד) ודוק.

סופר ז"ל דמילי מילי נקיט, (מלבד מה שכתבתי לעיל לדחות זאת), ודברי רבינו הגדול חתם סופר זצ"ל אמת, כמנהגו הטוב, ואמת אמת תפסיה להאי גברא רבה, ומשה אמת ותורתו אמת, זיע"א.

בחיבורי וזאת ליהודה (ס"ס כ"ז) כה כתבתי על תוספתא דתרגום – עוד דע דענין "תוספתא לתרגום", היינו שהיה לפני רבותינו הראשונים תרגום מורחב עם דרשות מרובות דרז"ל, ורש"י ורד"ק מזכירים אותה פעמים הרבה, עיין רד"ק שופטים (י"א א'), ומלכים א' (כ"ב כ') ועוד, ולפיכך תמוה מה שחשב הגאון המובהק ז"ל בשו"ת כוכבי יצחק ח"ג (סימן ל"ה אות ד') למירמי תוספתא ד"תנאים" על תוספתא ד"תרגום", ולמצוא בכך כאילו סתירה בתוספתא, אבל באמת לא קרב זה אל זה, ותוספתא בתוספתא, איחלף ליה וזה פשוט, ועיין מה שכתב עוד בענין תוספתא דתרגום בספר בתי מדרשות (ח"א דף קל"ה), ובספר שרי האלף ח"א (דף ה') ואכמ"ל.

* * *

הגאון רבי מאיר שמחה זצ"ל בספרו המופלא משך חכמה במדבר (כ"ב מ"א) כה כתב: "שבט דן מאסף לכל המחנות והוא פסל מיכה ונכשל בעגל וכו' שלט עבודה זרה, אמר כי מראש צורים אראנו פירוש זכות אבותיו מסייעתו כו', וזה מי מנה עפר יעקב, דן נחש עלי דרך, [ונחש] ועפר לחמו (ישעיה ס"ה כ"ה), וזוהל עלי עפר (דברים ל"ב כ"ד) וזה רובע, ונחש הוא דגלו [דשבט דן], וראה בלעם שמשון שנהרג כמוהו, על זה אמר תמות נפשי מות ישרים, פירוש, של שמשון, וכבר מצאנו לחז"ל בסוטה (י' א') בלעם חגר ברגל אחת שמשון חגר בשתי רגליו, וזה עפר יעקב. והבן היטב כל זה" עכ"ל.

ואם יש לי יעקב הקטן רשות להוסיף על דבריו העמוקים זיע"א הייתי אומר בס"ד דאכן כך היא בחינת שמשון – ישר, וככתוב אצל

שמשון בספר שופטים (י"ד ג'): "ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני וגו' וירד וידבר לאשה ותישר בעיני שמשון", ובמסכת סוטה (ט' ב'): "שמשון כי אזל מיהא בתר ישרותיה אזל", ובמדרש בראשית רבה (פס"ז סי"ב): "כל דרך איש ישר בעיניו – זה שמשון" ע"ש.

ומצאתי לגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן מלובלין ז"ל בספרו ישראל קדושים (סימן ה'): "ושבט דן עצמו הוא המאסף לכל המחנות, אותן שפלט הענן להחזירם אל הקודש, כאשר נתברר בשמשון דאתי מדין והלך אחר עיניו לקחת מבנות פלשתים הערלים, בטענה כי היא ישרה בעיני. ואמרו ז"ל דהלך אחר עיניו ובתר ישרותו, וכו', והיינו שהוא הכיר בנפשו כי עיניו נקיים בחיזו דהאי עלמא להיות העין רואה ולב חומד דבר שאינו שלו, וידע כיון דישרה בעיניו ודאי כך הוא רצון ה' יתברך, ומדרש תנחומא (פרשת בשלח סי"ב) על פסוק כי גאה גאה שמשון במה שנתגאה וגו', ^{הוא} ^{הוא} היא ישרה בעיני וגו' עיין שם. ומזה מבואר כמו שכתבנו, דמה גיאות הוא אי כוונתו ליישרות תאוה גשמיית בעיניו, ועל כרחך כמו שכתבנו שנתגאה להאמין בעצמו שמה שעניו חומדות ודאי הוא רצון ה' יתברך והאמת כן היה, ונענש רק על הגיאות".

ועוד לו בספרו ליקוטי אמרים (סימן ט"ז): "וזהו כי היא ישרה בעיני שאמרו ז"ל שמשון בעיניו וכו', פירוש שהיה מופלג בעיניו, והיינו שהיתה כל כך קדושה בעיניו עד שאמר מאחר שהיא ישרה בעיני – בודאי רצון ה' יתברך, כך שאי אפשר שעניי יחמדו דבר טמא, ובאמת מפורש בכתוב כי מאת ה' וגו', ואם כן למה נענש, רק לפי שנתגאה בעיניו, כמו שהמשילוהו לסוטה דביקשה את שאינה שלה, וכו'" עיין שם. ועיין בספרו פרי צדיק שמות (פרשת יתרו סימן ד'), ובמדבר (פרשת בלק סימן ד') ואכמ"ל.